અધ્યાય ૨૩
ગુરુલીલા-દર્શન

શ્રી ગણેશાય નમ: । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ: । શ્રી ગુરુભ્યો નમ: ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમ: । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમ: ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમ: ।

ઉપોદ્‌ઘાત : આ જીવાત્મા સત્ત્વ, રજ, તમ એ ત્રણે ગુણથી પાર ઊંચો છે. પણ માયા તેને ઘેરી લઈને છેતરે છે. તેથી તે પોતાનું સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ વિસરી જઈ પોતે જ દેહ છે એમ માને છે અને આ દેહભાનથી તે માનવા લાગે છે કે હું જ કર્તાભોક્તા છું. એથી તે અપાર દુ:ખમાં અટવાય છે અને મુક્તિનો માર્ગ જ ભૂલી જાય છે. મુક્તિનો એક માર્ગ તો સદ્‌ગુરુ-ચરણમાં પ્રેમળ ભક્તિનો જ છે. આ વિશ્વના મહાન નાટકકાર પ્રભુ શ્રી સાઈએ ભક્તોને આનંદ આપી પોતાના રૂપ જ બનાવ્યા છે.

ઉપર કહેલા કારણને લીધે આપણે શ્રી સાઈબાબાને ઈશ્વરનો અવતાર માનીએ છીએ, પણ બાબા તો સદા એમ જ કહેતા હતા કે હું તો ઈશ્વરનો એક આજ્ઞાંકિત સેવક છું. પોતે અવતારી હતા છતાં વર્ણાશ્રમના ધર્મ કેમ પાળવા તથા કેવું સંતોષપ્રદ વર્તન રાખવું તેના માર્ગ લોકોને બતાવતા હતા. પોતે કોઈની કશી સ્પર્ધા કરતા નહોતા અગર તો પોતાનું કંઈ કામ કરવાની કોઈને આજ્ઞા કરતા હતા નહિ. આ જગતના સર્વ ચરાચર પદાર્થમાં પોતે ઈશ્વરનાં દર્શન કરતા. નમ્રતા તેમનામાં સ્વાભાવિક હતી. કોઈનો નિરાદર કે અપમાન તે કરતા નહિ. કેમ કે પોતે સર્વ પ્રાણીમાં નારાયણનાં દર્શન કરતા હતા. હું ઈશ્વર છું તેવું તેમણે કદી કહ્યું નથી. પોતે નમ્ર સેવક છે એમ જ તે કહેતા અને અલ્લાહ માલિકનું નામ સદા જપતા હતા.

વિવિધ સંતો શું ખાયે-પીએ છે કે કેમ વર્તે છે એ કંઈ આપણે જાણતા નથી. પણ આપણને તો એટલી જ ખબર છે કે તેમનો અવતાર ઈશ્વરની કૃપાથી બંધનમાં પડેલા અજ્ઞાની જીવોને મુક્તિ અપાવવા સારું જ થયેલો હોય

છે. જો આપણા પૂર્વજન્મના પુણ્યનો સંચય હોય છે તો જ આવા સંતોની લીલાની કથાઓ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા આપણામાં જાગે છે તથા તેમાં રસ પડે છે. નહિંતર તેમાં દિલ જ ચોંટતું નથી. હવે આ અધ્યાયની મુખ્ય કથાઓ સાંભળીએ.

યોગ અને ડુંગળી : એક વાર નાનાસાહેબ ચાંદોરકર જોડે એક સાધક શિરડી આવ્યો. તેણે પતંજલિ યોગસૂત્રનો તથા એવા અન્ય ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. પણ તેને કશો જ વ્યવહારુ અનુભવ નહોતો. મનની એકાગ્રતા તે સાધી શકતો નહોતો તેમજ સમાધિ પણ એકદમ ચડાવી શકતો નહિ. તેણે માન્યું હતું કે શ્રી સાઈબાબા મારા પર કૃપા કરે તો હું દીર્ઘકાળ સમાધિ ચડાવી શકીશ અને તેનો માર્ગ પણ તેઓ બતાવશે. જ્યારે તે મસીદમાં આવ્યો ત્યારે તેણે બાબાને ડુંગળી અને રોટલો ખાતા દીઠા. એ જોઈને તેને થયું કે: 'આ સૂકો રોટલો અને ડુંગળી ખાનારો માણસ મારી ગૂંચો શું ઉકેલવાનો હતો ? મને તે શું મદદ કરનાર હતો?'' સાઈબાબા તેના મનના આ વિચાર જાણી ગયા. તેથી તેમણે નાનાસાહેબને કહ્યું: ''અરે નાના, ડુંગળી તો હજમ કરવાની શક્તિવાળાએ જ ખાવી જોઈએ, બીજાએ નહિ.'' આ ટીકા સાંભળીને પેલો યોગી અચંબો પામ્યો અને સંપૂર્ણ શરણાગતિ સાથે બાબાના ચરણમાં પડ્યો. ખુલ્લા શુદ્ધ દિલથી તેણે પોતાની યોગની ક્રિયાની ગૂંચ બાબાને પૂછી અને બાબા પાસેથી તેના ખુલાસા મેળવ્યા. એથી તેને સંતોષ થયો અને બાબાની ઉદી તથા આશીર્વાદ મેળવી તે ઘેર ગયો.

શામાનો સર્પદંશ મટાડ્યો : આ જીવને પોપટ જોડે સરખાવી શકાય. બંને બંધનમાં પડેલા છે. એક પડ્યો છે દેહમાં; અને બીજો પડ્યો છે પિંજરામાં. બંને માને છે કે એ ચાલુ બંધનસ્થિતિ જ પોતાને માટે તો ઉત્તમ છે પણ જ્યારે સાચા સહાયક ગુરુ આવીને આંખ ઉઘાડે છે તથા બંધનનો સાચો ખ્યાલ આપે છે ત્યારે જ આ મહાન વિશ્વમાં પોતાનું મર્યાદિત બંધિત જીવન હિસાબમાં નથી એ દેખાય છે અને આંખ ઉઘડી જાય છે.

ગયા અધ્યાયમાં આપણે જોયું કે શ્રી મિરીકર પર જે સંકટ આવનાર હતું તે સંકટ બાબાએ આગળથી કહી આપીને ટાળ્યું હતું. હવે એથી પણ મોટી

સંકટવાર્તા કહીશું. એક વાર શામાને ઝેરી સાપ કરડ્યો. સાપે તેના હાથની આંગળી પર દંશ દીધેલો. શરીરમાં ઝેર ચડવા લાગ્યું ને ભારે પીડા થવા લાગી તથા મોત સામે જ આવેલું દેખાયું. મિત્રો તેને વીરોબા પાસે લઈ જવા માગતા હતા. કેમ કે સર્પદંશવાળાને ત્યાં આરામ થતો હતો. પણ શામા તો પોતાના વીરોબા સાઈબાબા પાસે જ મસીદમાં દોડ્યા. તેને આવતા જોઈ ગુસ્સે થઈ બાબા ગાળો દેવા લાગ્યા ને ક્રોધથી લાલચોળ બાબાને જોઈ શામા નિરાશ થઈ મુંઝાયા. મસીદ જ મારું ઘર છે અને સાઈબાબા જ મારો આધાર છે એવું તે માનતા હતા. પણ જ્યારે બાબાએ જ તેમને આમ કાઢી મૂકયા ત્યારે હવે જવું ક્યાં ? જીવવાની આશા છોડી ત્યાં જ ઊભા થઈ રહ્યા. થોડી વાર બાદ બાબા શાંત થયા, ત્યારે ઉપર જઈ બાબા પાસે બેઠા. ત્યારે બાબા બોલ્યા, ''બીહીશ મા, મુદ્દલ ડરીશ મા. દયાળુ ફકીર તને બચાવશે. ફિકર કરીશ મા.'' ઘેર જઈ શાંતિથી બેસજે. બહાર ફરતો નહિ. મારામાં શ્રદ્ધા રાખી નિર્ભય બનજે. કશી ચિંતા કરીશ મા.'' આટલું કહી શામાને ઘેર મોકલ્યા. પાછળ તાત્યા પાટીલ તથા કાકાસાહેબ દીક્ષિતને મોકલ્યા અને સંદેશો કહેવડાવ્યો કે ''ગમે તે ખાજે. ઘરમાં આંટા મારજે પણ પથારીમાં સૂતો નહિ, અગર ઊંઘીશ નહિ.'' શામાએ બાબાની આ આજ્ઞાનો બરાબર અમલ કર્યો. અને થોડી જ વારમાં તેમને આરામ થયો. આ સંબંધમાં બાબાએ પ્રથમ કહેલા શબ્દો ''દુષ્ટ, ઉપર ચઢતો નહિ, નીચે ઉતર,'' તે શબ્દો શામાને ઉદ્દેશીને તેમણે કહ્યા નહોતા. પણ એ આજ્ઞા તો પોતે સાપને આપી હતી કે 'ચડીશ મા, શામાના દેહમાં વ્યાપીશ મા.' મંત્ર વડે સાપ ઉતારનારની માફક બાબાને મંત્રની જરૂર જ નહોતી. અગર પાણી કે ભાત કે એવું કંઈ આપવું પડતું નહોતું. તેમનાં વચન જ શામાને બચાવી લેવા પૂરતાં શક્તિવંત હતાં.

આ વાત તથા આવી બીજી વાતો સાંભળવાથી શ્રી બાબાના ચરણમાં શ્રદ્ધા દઢ થશે. ખરે જ આ સંસારસાગર તરવાનો એક જ માર્ગ, બાબાના ચરણોનું અંતરમાં સદા સ્મરણ કરવું એ જ છે.

કૉલેરાનો રોગચાળો : એક વાર શિરડીમાં કૉલેરાનો ભારે રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો. અન્ય ગામના લોકોએ ડરીને સંસર્ગ જ તજી દીધો. ગામના

પંચે એકઠા થઈ કૉલેરાને કાબૂમાં લાવવા માટે બે ઠરાવ કર્યા : ૧) ગામમાં કોઈ ઈંધણનું, બાળવાના લાકડાનું ગાડું આવવા દેવું નહીં. ૨) કોઈએ બકરું હલાલ કરવું નહિ. આ ઠરાવનો અનાદર કરનારનો પંચે સખ્ત દંડ કરવો એમ નક્કી થયું. આ તો બધા વહેમ છે એમ બાબા જાણતા હતા, તેથી તેમણે આ ઠરાવની કશી દરકાર કરી નહિ. દરમ્યાન એક લાકડાનું ગાડું આવ્યું. ગાડાવાળાની ગામમાં આવવાની ઇચ્છા હતી. પણ લોકો તેને હાંકી કાઢતા હતા. બાબાને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે પોતે બહાર જઈ પેલા ગાડાવાળાને મસીદમાં ગાડું હાંકી લાવવાની આજ્ઞા કરી. બાબાની આજ્ઞાની સામે થવાની કોઈની હિંમત નહોતી. તેમણે આ લાકડાં ધૂણી માટે ખરીદ્યાં હતાં. અગ્નિહોત્રી જીવનભર પવિત્ર અગ્નિ જલતો રાખે છે તેમ બાબા આ ધૂણી અહોનિશ જલતી રાખતા હતા. વળી બાબાનું આ સ્થાન-મસીદ સર્વ લોકો માટે ખુલ્લી હતી. તેને તાળું મારતા જ નહિ. ગરીબ માણસો ચૂલામાં બાળવાનાં લાકડાં અહીંથી જ લઈ જતા હતા. બાબા તેમને લેવા દેતા હતા. બાબા સમગ્ર વિશ્વમાં પૂરા વૈરાગી હતા. છતાં લોકો પર દાખલો બેસાડવા સારુ જ પોતે સામાન્ય ગૃહસ્થીની માફક વર્તન દાખવતા હતા.

ગુરુભક્તિ આજ્ઞા : ઉપર કહેલા કૉલેરાના બીજા ઠરાવનું બાબાએ શું કર્યું હતું તે હવે જુઓ. આ ઠરાવનો અમલ ચાલુ હતો એ દરમ્યાન મસીદમાં કોઈ બકરી લઈ આવ્યું. ઘરડી બકરી મરવાની અણી પર જ હતી. એ વેળા બાબા પાસે માલેગામના ફકીર પીર મહંમદ ઉર્ફે બડે બાબા બેઠા હતા. તેમને બાબાએ આ બકરીને એક ઘાથી હલાલ કરવાની આજ્ઞા કરી; અને એ બલિ પોતાને ધરવાનું કહ્યું. આ બડે બાબાનું સાઈબાબા બહુ માન રાખતા; તેને જમણી બાજુની બેઠક દેતા; ચલમ સળગાવી તેને જ પહેલી પીવા દેતા. બપોરના ભોજનમાં પણ ભાણું પીરસી તેને ડાબી બાજુમાં બેસાડી પોતાની જોડે જમાડતા તથા દક્ષિણાની આવેલી રકમમાંથી તેને પચાસ રૂપિયા પણ સાઈબાબા આપતા હતા. વળી તે શિરડીથી પાછા માલેગાવ જતા ત્યારે

સાઈબાબા ઊઠીને સો ડગલાં સુધી જોડે ચાલી તેને વળાવવા જતા હતા. તેનું આટલું બધું માન રાખવા છતાં સાઈબાબાએ કરેલી બકરી હલાલ કરવાની આજ્ઞા અવગણી ચોખ્ખી ના પાડીને તેણે કહ્યું, ''તેને શા વાસ્તે નાહકની મારવી પડે ?'' એ પછી બાબાએ શામાને બકરી હલાલ કરવા આજ્ઞા કરી. તે રાધાકૃષ્ણમાઈ પાસેથી છરો લઈ આવ્યા અને બાબા પાસે મૂકયો. પણ બકરી હલાલ કરવા છરો જોઈએ છે એવું જાણી માઈએ તે પાછો મંગાવી લીધો. ત્યારે શામા બીજો છરો લેવા ગયા પણ તે તરત ન આવી શકયા. હવે કાકાસાહેબ દીક્ષિતનો વારો આવ્યો. તેઓ સાચે જ સો ટચનું સોનું છે એમ તેની આજે ખાતરી થઈ. છરો લાવી બકરીને હલાલ કરવાની બાબાએ તેને આજ્ઞા આપી. તે હલાલ કરવા તૈયાર થયા. ઊંચા બ્રાહ્મણ કુળમાં તેમનો જન્મ થયો હતો અને જીવનભર કોઈની હત્યા તેમણે કરી નહોતી. આવું હિંસાભર્યું કામ તેમને ગમતું નહોતું. છતાં બાબાની આજ્ઞાથી જ પોતે બકરીને હલાલ કરવા તૈયાર થયા. વળી બડે બાબા જેવા મુસ્લિમ હલાલ કરવા નારાજ હતા ત્યારે આ પવિત્ર બ્રાહ્મણ તે કામ કરવા તૈયાર થયેલ જોઈ સૌ અચંબો પામ્યા. કાકાએ ધોતિયાને કછોટો મારી હાથમાં છરો લઈ હાથ ઊંચો કરીને બાબાની છેવટની આજ્ઞા માટે બાબા સામે જોયું. બાબાએ કહ્યું: ''વિચાર શું કરે છે ? કર ઘા.'' પણ જેવો તે હાથ નીચો કરવા જતા હતા તેવા જ બાબા બોલ્યા, ''થોભ, થોભ. તું તો કેવો ક્રૂર છે ? બ્રાહ્મણ થઈને બકરું હલાલ કરે છે ? બાબાની આજ્ઞા માની છરો નીચે ફેંકી દઈને કાકાસાહેબ બોલ્યા: ''બાબા, આપનાં અમૃત જેવા મીઠાં વચન જ અમારે તો પવિત્ર ફરમાન સમાન છે. અન્ય કોઈની આજ્ઞાને અમે ઓળખતા નથી. અમે સદા આપનું જ સ્મરણ કરીએ છીએ અને અહોનિશ આપને જ શરણ છીએ. આ હલાલ કરવું સારું કે ખોટું તે અમે કંઈ જાણતા નથી. કશી ચિંતા કે વિવેચન કરવાની અમને ખબર જ નથી. કશા જ તર્ક કર્યા વિના ગુરુની આજ્ઞાને આધીન થવું તેને જ અમારી ફરજ, અમારો ધર્મ અમે ગણીએ છીએ.'' ત્યારે બાબાએ કાકાને કહ્યું, ''હું પોતે જ હલાલ કરવાનું તથા બલિ દેવાનું કામ કરી લઈશ.'' તેથી છેવટે જે સ્થળે ફકીરો બેસતા તે

તકિયાના સ્થાને આ હલાલીની વ્યવસ્થા કરવાનું નક્કી થયું અને બકરીને ઉપાડીને લઈ જતા હતા ત્યાં માર્ગમાં જ બકરી ગુજરી ગઈ.

આ અધ્યાયમાં શિષ્યોનું વર્ગીકરણ આપી આ અધ્યાય સમાપ્ત કરીએ. શિષ્યો ત્રણ પ્રકારના હોય છે ૧) પ્રથમ વર્ગના સૌથી ઉત્તમ; ૨) બીજા વર્ગના મધ્યમ; ૩) ત્રીજા વર્ગના સામાન્ય. ગુરુના મનમાં શું છે તેનું અનુમાન કરી ગુરુઆજ્ઞાની રાહ જોયા સિવાય તેમની મરજીનો તાત્કાલિક અમલ કરી ગુરુ-સેવા કરનારા શિષ્યો પ્રથમ વર્ગના ગણાય છે. ગુરુ આજ્ઞા કરે ત્યારે કશી રાહ જોયા વિના તેમની આજ્ઞાનો પૂરો અમલ કરે તે બીજા વર્ગના મધ્યમ શિષ્ય કહેવાય છે. પણ ગુરુ-આજ્ઞા પાળવાનું મુલતવી રાખ્યા કરે તથા ડગલે-પગલે ભૂલો કર્યા કરે તે શિષ્ય ત્રીજા વર્ગના સામાન્ય ગણાય છે.

શિષ્યને ગુરુમાં બુદ્ધિપૂર્વકની દૃઢ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ. આ શ્રદ્ધા જોડે જો ધીરજ-સબૂરી હોય છે તો આધ્યાત્મિક ધ્યેયની પ્રાપ્તિ દૂર રહેતી નથી. તેને હઠયોગ, પ્રાણાયામ કે એવી કોઈ અઘરી ક્રિયાની મુદ્દલ જરૂર પડતી નથી. ઉપર કહેલ ગુણો શિષ્યમાં ઊતરે છે ત્યારે તે પ્રગતિ માટે તૈયાર બને છે અને ગુરુ તેને દર્શન દઈને આધ્યાત્મિક માર્ગ પર ચડાવી સંપૂર્ણતાએ પહોંચાડે છે.

હવે પછીના અધ્યાયમાં બાબાની રસિક ચાતુર્યભરી કથાઓ કહીશું :

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'ગુરુલીલા દર્શન'
નામ ત્રેવીસમો અધ્યાય: સંપૂર્ણ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુ સાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।